МОВОЗНАВСТВО

Аскерова І.

*к. філол. н., доц., Національний педагогічний університет імені
М.П. Драгоманова (Україна)*

Askerova I.

*PhD., Associate Professor, National Pedagogical Dragomanov University
(Ukraine)*

ПАРМІЙНА ОБ'ЄКТИВАЦІЯ ПОЛЬСЬКОЇ ГОСТИННОСТІ (НА ЗАГАЛЬНОСЛОВ'ЯНСЬКОМУ ТЛІ)

PAREMICAL OBJECTIFICATION OF POLISH HOSPITALITY (BASED ON COMMON SLAVIC BACKGROUND)

Стаття присвячена комплексній семантико-структурній, історико-етимологічній та лінгвокогнітивній характеристиці лексем пол. gość та gościnność. Дослідження здійснене на широкому лексикографічному й пареміологічному матеріалі польської та інших слов'янських мов із залученням відомостей історичних і культурологічних джерел.

Ключові слова: мовна картина світу, концепт, семантика, прагматика, паремія.

The article is devoted to semantic-structural, historic-etymological and linguocognitive characteristics guest and hospitality concepts both in Polish language and in other Slavic languages. The research is done on the wide field lexicographical and parenemic materials with the use of historical and culturological sources. The guest image was revealed in Polish culture, source and inner form of Polish lexem Gość was analyzed. On the basis Polish body of paremees it was found that axiological marking of guest is ambivalent. Form the one point of view it is positive, due to the peculiarities of national character of Polish people: sincerity, kindness, kindness, sincereness. On the other hand, in phraseology and parenimology of Polish language it is fixed negative attitude especially to the guests who are unexpected, unwanted, coming without warning, and also staying too long and being annoying.

Key words: language picture of the world, concept, semantics, pragmatics, parema.

Сучасний етап розвитку лінгвістичної науки характеризується посиленням інтересом до когнітивних та лінгвокультурологічних аспектів вивчення мовних одиниць. У межах антропо- й етноцентричних напрямів досліджень мова розглядається не лише як засіб спілкування, а передусім як скарбниця інформації, яку накопичив певний колектив протягом багатьох століть свого існування. З-поміж усіх релевантних мовних знаків саме ідіоми, стійкі порівняння, прислів'я та приказки якнайкраще і найповніше ілюструють спосіб життя, географічне положення, історію, традиції, звичаї тієї чи іншої спільноти, яка об'єднана мовою й культурою.

Одним із ключових у польській (і загалом слов'янській) мовно-образній парадигмі є концепт *gість*, а також пов'язана із ним *gостинність*. Метою пропонованої розвідки є комплексний семантико-структурний, історико-етимологічний та лінгвокогнітивний аналіз цих лексичних одиниць у сучасній польській мові. Для встановлення ширших типологічних паралелей до лінгвістичного опису залучено відомості інших слов'янських мов (української, російської, чеської). **Матеріалом** для аналізу слугували тлумачні, етимологічні, історичні, фразеологічні словники, паремійні збірники, а також історичні й культурологічні джерела.

Згідно з давніми слов'янськими віруваннями, *гість* – це кожен, хто приходив у хату. Така людина ставала під охорону родинного бога, а тому кривдити її суворо заборонялося. Загалом у народній традиції *гість* – це особа, що поєднує сфери «свого» та «чужого» (значущої для традиційної культури слов'ян семіотичної опозиційної пари). Це об'єкт сакралізації та шанування, представник «іншого» світу, тому ставитися до нього треба було по-особливому [SD 1995-2009 I: 531-533; ZUE 2006: 136-137].

В.В. Жайворонок у своєму словникові «Знаки української етнокультури» так тлумачить укр. *гостинність*: «Народна традиція з любов'ю та повагою приймати і частувати гостей; також готовність, бажання приймати гостей і пригощати їх; сама церемонія гостинного приймання кого-небудь» [ZUE 2006: 151-152]. На підтвердження своєї думки вчений наводить цитати імператора Маврикія (VI ст.), який писав: «Слов'яни сердечні до чужинців, гостять їх у себе і дружньо проводять їх з місця на місце, куди їм треба. А коли через недбальство господаря стане

гостеві якась кривда, то проти такого господаря озброюється його сусід, бо кривда для чужинця, то безчестя для всіх» [тс.], а також історика Гельмольда (XII ст.), який зазначав, що «немає народу привітнішого від слов'ян через їх гостинність» [тс.: 152].

Окремі слов'янські мови містять звороти *polska gościnność*, *українська гостинність*, *русское гостеприимство*, *česká pohostinnost* та ін., які підкреслюють, що саме цей народ відзначається особливо шанобливим ставленням до гостей. Так, зокрема, польська гостинність має свої багаті й самобутні традиції. Гостинність у польській етнокультурі можна вважати міфологемою. Найдавніший польський літопис Галла Аноніма (XII ст.) зберіг легенду про те, як колодій П'яст дав притулок старцям-мандрівникам, яких вигнав з дому жорстокий князь полян Попель. П'яст запросив старців до своєї оселі на святкування постригу сина, пригостив, хоч був бідним і міг небагато запропонувати. Мандрівники виявилися апостолами, примножили наїдки й напої. За лиходійства, скоєні Попелем, його самого та всіх його нащадків вигнали з племені (згідно з іншою версією – злого Попеля з'їли миші) та за взаємною згодою проголосили вождем П'яста – пращура першої польської династії П'ястів [Chaidier 2008: 80].

Відомий польський етнограф З. Глогер у своїй фундаментальній праці «Encyklopedia staropolska» присвятив гостинності окрему словникову статтю. У ній вчений детально описує багаті старопольські звичаї і традиції приймання, частування й розважання гостей різних прошарків тогочасного суспільства – від найбідніших селян до найбагатшої польської шляхти [Gloger 1985 II: 207-208].

Сучасна дослідниця К. Бокенхайм у книзі «Przy polskim stole», яка вийшла друком у відомій серії «A to Polska właśnie» – циклі цікавих й оригінальних науково-популярних публікацій етнокультурної тематики – зазначає: «Гостинність – це, по суті, фірмовий знак Польщі. Щоправда, вона є загальнослов'янським звичаєм і належить до обов'язків християнина. Прихистити під своїм дахом подорожнього, нагодувати мандрівника було звичною справою. У країні, густо покритій лісами, де доріг було мало, пересуватися було вкрай важко, тому людина без продуктів харчування, кухонного начиння і місць для ночівлі далеко б не доїхала без допомоги

ближніх. У Польщі кожен міг розраховувати на нічліг і скромну страву, навіть у дуже бідних людей, двері яких завжди були відчиненими, пор.: *Brama na wciąż otwarta przychodniom ogłasza, Że gościnną i wszystkich w gościnę zaprasza* (А. Міцкевич)» [Bockenheim 1999: 123–124]. Авторка зауважує, що неписані закони польської гостинності пережили століття, і припускає, що сьогодні їхнім відгомонам є той факт, що значно легше бути запрошеним до дому поляка, аніж англійця, німця чи іспанця» [тс.].

У цитованій вище праці міститься низка цікавих історичних відомостей щодо т.зв. «сарматської» гостинності (назва *sarmacki* пов'язана з переконання польської шляхти епохи Бароко про те, що її коріння сягає давнього войовничого племені сарматів). Згідно з бароковими канонами, гостя потрібно було затримати будь-якою ціною. Господарі вдавалися до різноманітних хитрощів – сліз, умовлянь, підступних учинків (наприклад, знімали колеса з возу, силоміць споювали візниць та самих гостей). Такі вчинки були своєрідними ритуалами. Візити були довгими й часом складними для гостей, оскільки їх, фактично, змушували багато пити та їсти, аби вони скуштувати всі наїдки і напої. Обтяжливими застілля були й для самих господарів, адже, за старопольським звичаєм, запрошений гість міг привести із собою кільканадцять друзів чи навіть прислугу, пор. *Jak gościewi radzi, to i jego czeladzi* [NKPP 1969-1978 I: 718]. Звісно, таке гостювання більше стосувалося шляхти з її багатими традиціями гучних «заїздів», яскраво описаних, зокрема, А. Міцкевичем в епопеї «Пан Тадеуш».

Варто зауважити, що гостинність стосувалася не лише запрошених, добре знайомих людей чи незнайомих мандрівників, а й навіть ворогів. У суспільстві поляків-сарматів, людей гонорових і амбітних, канон гостинності був непорушний:

*Nie wódź mnie na pokuszenie
Ojców moich wielki Boże!
Wszak gdy wstał w progi moje
Włos mu z głowy spaść nie może... /А. Фредро/.*

Описана вище доброзичливість і повага по відношенню до гостей (як очікуваних, так і непрошених) була властива полякам протягом століть і стосувалася всіх верств населення. Меншою мірою вона була притаманна міським жителям, оскільки у тогочасних польських містах мешкало багато

іноземців (як правило, німців та євреїв), які привносили до польської культури інші взірці звичаїв та традицій. Понадто побутові умови в містах не завжди дозволяли приймати у себе, пригощати і залишати на ніч подорожніх. З часом багаті й самобутні традиції приймання гостей істотно спростилися, але й до сьогодення дня в усій Польщі, зокрема на Різдво, прийнято ставити на святковому столі додатковий прибор для несподіваного гостя, подорожнього.

Таким вимальовується образ польської гостинності на основі аналізу звичаїв та традицій приймання гостей, закріплених в історичних та культурологічних джерелах. Однак, ця картина є неповною без урахування мовних фактів, адже в семантиці слів, фразеологізмів, паремій, у текстових фрагментах не менш багато представлені народні світоглядні орієнтири, що формувалися протягом століть. Семантико-структурний, історико-етимологічний аналіз, а також лінгвокогнітивна й лінгвокультурологічна характеристика стійких висловлювань, що передавалися від покоління до покоління, дає змогу поглибити й увиразнити досліджуваний образ гостя й гостинності, відкривши їхні нові грані у мовній свідомості поляків.

Згідно зі словниковими дефініціями, лексема *gość* у сучасній польській мові має кілька значень, а саме: «людина, яка приїхала когось відвідати; також – учасник прийому, балу»; «людина, яка прийшла / приїхала кудись, щоб скористатися з певних послуг, які там надаються», наприклад, «відвідувач, клієнт, відпочивальник, екскурсант» і, нарешті, «якийсь хлопець, чоловік», «суб'єкт, тип» [MSJP 1968: 205-206; ISJP 2014 I: 470]. В останньому сенсі слово активно функціонує у розмовному варіанті польської мови, пор. контексти: *Ten gość to kto? - Nie mam pojęcia! Nie mów, że go nie znasz. To znajomy twojego ojca, gość z telewizji, wszyscy go znają, prowadził kiedyś teleturniej «Oko za oko». Dla mnie jesteś gość w porządku. Co za gość odwiedził go w nocy? Coś mi się ten gość nie podoba* тощо [NKJP].

У колокації з прикметником *honorowy* аналізована лексема має значення «людина, яку відзначили з-поміж інших з огляду на її досягнення або становище». Форма *goście*, крім значення множини, виражає додатковий сенс «категорія населення у середньовічній Європі; поселенці, осадники» [SJP].

З точки зору походження лексема *gość* є загальнослов'янською, пор. рос. *гость*, укр. *гість*, блр. *госць*, чes. *host* тощо. У польській мові вона фіксується, починаючи з XIV ст. У старопольський період, крім значення «особа, яка прибула з візитом», аналізоване слово мало також зміст «подорожній, чужий, чужоземець (особливо, чужий купець)», «людина, яка живе далеко від суду», «людина, яка не має у даному місті міських прав». Такий сенс пояснюється етимологією досліджуваної лексики, адже вона зводиться до псл. **gostь*, **gosti* «подорожній, чужий». Модель семантичного розвитку, таким чином, можна відтворити як «чужа особа» → «особа, яка прийшла з візитом; людина, запрошена на гостину; гість». Лексема є спорідненою з готським *gasts* «чужинець, чужоземець», лат. *hostis* початково «чужинець, гість», пізніше «ворожий чужоземець, ворог (особливо батьківщини)». Усі наведені апелятиви є континуантами іє. **ghostis* «подорожній, чужий» [Boryś 2005: 174; ЕСУМ 1982-2006 I: 517]. Пор. прислів'я *Być gościem we własnym domu*, тобто часто від'їжджати, бути поза домом, почуватися вдома чужим [NKPP 1969-1978 I: 714].

Семантика «чужинності», «ворожості» лягла в основу низки назв різноманітних хвороб у слов'янських мовах, пор. пол. *gościec* «ревматизм» (чes. *hostec* «тс.», діал. «висип, лупа», словац. *hostec* «ревматизм», діал. «лишай», укр. *гостець, гість, гостин, гостинця, гостьовий* «ревматизм») [Boryś 2005: 174], пор. також рос. діал. *гостья, Гостья Ивановна* «віспа», *гостья* «тиф», *гостыца* «тс.», *гостейка* «лихоманка», *гостыи* «галюцинації», *гостец* «ковтун» тощо.

А. Брюкнер у своєму етимологічному словнику польської мови зазначає, що хвороби, аби їх не накликати, називали евфемічно *gości*. Люди намагалися робити те, що цим хворобам подобалося, щоб «догодити» їм. Також учений зауважує, що досліджуваний корінь активно використовується у творенні власних назв, наводячи низку прикладів: *Gostyń, Goszcza, Gościejewo, Gostków, Gościrad, Radgost, Gościń, Bydgoszcz* та деякі інші [Brückner 1970: 153].

При відтворенні мовного образу того чи іншого поняття опис його семантики, структури та походження є лише одним із перших етапів лінгвістичного аналізу. Важливу роль при моделюванні мовного образу відіграють тексти, адже в текстах, особливо фольклорних, найповніше

відбивається спосіб світосприйняття й світобачення певної етнокультурної спільноти.

Мовне вираження концептів *гість*, *гостинність* у польській мові характеризується багатством проverbsальних засобів репрезентації культури гостинності, а саме: зустрічі гостей, приймання їх, частування, розважання й проводжання. Аналіз конотемного потенціалу пол. *gość* на основі дослідження корпусу паремій дає змогу побачити, що в мові аксіологічна маркованість гостя є амбівалентною. З одного боку, вона є виразно позитивною, зумовленою особливостями національного характеру поляків: щирістю, доброзичливістю, привітністю, душевністю. На позитивне трактування гостя великий вплив мала також християнська мораль, пор. *Gość w dom, Bóg w dom* [NKPP 1969-1978 I: 717], пор. укр. *Гість у хату – Бог у хату* [ZUE 2006: 152], рос. *Гость в дом – Бог в дом*, чес. *Host do domu, bůh do domu* [Čelakovský 1852: 413]. У цьому прислів'ї, в якому гість дорівнює Богові, закріплене міфологічне уявлення про те, що Бог в образі людини ходить по землі. Кожен знайомий і особливо незнайомий відвідувач міг виявитися посланцем Бога або й самим Богом, що набував людського вигляду.

Універсальним для слов'янської ментальності є переконання про те, що господар, приймаючи у себе гостя, повинен бути привітним як з ним та його супутниками, так і з членами своєї родини та прислугою, пор.: *Dobrze ten gości traktuje, co wesolość pokazuje, Gospodyni, rada gościowi, drewek na komin przykład* [NKPP 1969-1978 I: 715], *Nie znęcasz gości potrawą, lecz ujmującą postawą* [тс.: 718], *Mając gości w domu, nie czyni z czeladzią gotoni. Nie wojuje ze służbą przy gościach* [тс.]. Пор. укр. *Коли надувся, як сич, то гостей не клич* [PP 2008: 130], рос. *Хозяин весел – и гости довольны* [RPP 1988: 68]. У него для гостей душа без костей. Хоть не богат, а гостям рад [Zimin, Spirin 2005: 285]. У чеських пареміях подібно: *Nebud' pro hosta zásoben, a bud' jemu rád. Laskavá tvář milejší než koláč. Ač nejsem bohat, jsem hostům rád. Lépe jest pozvání býtí na zeli s láskou, nežli na krmné tele s nenávistí* [Čelakovský 1852: 414].

Цікавими у контексті наведених прикладів є російські прислів'я, в яких закріплена обов'язковість привітного прийому гостя, навіть якщо він не є бажаним: *Рад не рад, а говори: «Милости просим»!* [Zimin, Spirin 2005:

289]. *Гость – гости, а пошел – прости* [PP 2008: 68]. *Гость не кость, за дверь не выкинешь* [тс.: 69].

До обов'язків господаря належало щедро пригостити гостя, особливо спеціально запрошеного, що робило господареві честь та викликало повагу, пор.: *Dla proszonego gościa wiele potrzeba . Dla dobrego gościa nie żałuj* [NKPP 1969-1978 I: 715]. *Kto chce przyjąć gości, ten niech tydzień pości. Kto dobrze przyjął gości, niech potem tydzień pości* [тс.: 718]. Пор. укр. *Клади перед людей хліб на столі, будеш в людей на чолі* [Nomys 1993: 523]. *Чим хата багата, тим і гостям рада. Гарними розмовами гостей не наситиш.* [PP 2008: 130-131]. *Чим багаті, тим і раді. Що хата має, тим і приймає* [ZUE 2006: 152]. Рос. *Гость доволен – хозяин рад. Гостю почет – хозяину честь. Гостю щей не жалей, а погуще лей. Гостям стол, а коням – столб* [RPP 1988: 68]. *Гостя сперва накорми, а потом вестей спроси. Хороша побасёнка с поросеночком. Без соли, без хлеба худая беседа. Все на стол мечи, что есть в печи* (чес. *Co má pes, to na stůl mec*) [Zimin, Spirin 2005: 285], *He красна изба углами, а красна пирогами* [тс.: 289]. Чес. *Špatný starosta, neumí-li čestovati hosta. Čím jsem bohat, tím sloužím rád. Co bůh dal, i já podávám* [Čelakovský 1852: 414]. Значення громадської думки здавна було дуже вагомим для слов'ян, тому господарям залежало на тому, щоб у гостя залишилося позитивне враження про господарів та їхній спосіб життя [KKU 2010: 142].

Причому гостеві належало найкраще, а господарі мали задовольнятися будь-чим, пор. *Gościowi należy się pierwsze miejsce* [NKPP 1969-1978 I: 715]. *Sam nie jedz, a gościowi daj* [тс.: 719]. *Gość niech ma dość, a domaczy niech wybaczy* [тс.: 717]. *Nie pytaj gościa, czy chce kurę, tylko mu ją daj* [тс.: 718]. *W dom przed gościem, z domu za gościem. W domu przed gościem gospodarz nie chodzi* [тс.: 719]. Пор. укр. *Діти в кут, коли гості в хату йдуть* [PP 2008: 130]. Рос. *Красному гостю – красный угол. Красному гостю – честь и место* [Zimin, Spirin 2005: 286], чес. *Pěkný kousek pro milého hosta* [Čelakovský 1852: 415]. Частуючи гостей, хазяїн радів, бо він сам міг дозволити собі те, чого в звичайні дні не мав: *Przy gościu i gospodarz się rożowi* [NKPP 1969-1978 I: 719], укр. *Дай, Боже, гостя в дім, то і я нап'юсь при нім* [PP 2008: 130]. Негативна оцінка поведінки хазяїна закріплена в прислів'ї *Gości zaprosiwszy, sam się częstuje* [NKPP 1969-1978 I: 715].

Не годилося швидко або непривітно випроводжати гостя з хати: *Gościa lepiej nie przyjmować, niż go tudzież wyforować* [NKPP 1969-1978 I: 715], *Gościa złym słowem nie wyprowadzają z domu, bo może wrócić diabłem* [NKPP 1969-1978 I: 715], пор. чес. *Lépe hosta nevpuštíti, než ho hrubě propouštíti* [Čelakovský 1852: 414].

У польській побутовій свідомості, вербалізованій у пареміях, відображено уявлення про те, що саме поляки є народом щирим та гостинним: *Polska cnota: każdemu otworzyć wrota. Nigdzie gościnność taka jak u Polaka* [NKPP 1969-1978 II: 1007], *Sześć rzeczy powinien mieć szlachcic w domu dla gościa: kapłon tłusty, piwo dobre, chleb chędogi, ocet mocny, świece jasne i gorzałkę przednią* [NKPP 1969-1978 I: 719].

Репрезентативною в паремійному корпусі польської мови є група прислів'їв, у яких регулюється поведінка не лише господаря по відношенню до гостя, а й навпаки: гість повинен бути добрим, веселим, немовчазним, аби заслуговувати відповідної гостини: *Jaki gość, taka jemu cześć. Jaki gość, taka uczta* [NKPP 1969-1978 I: 718]. *Serce tam roście, gdzie są zgodne goście. Ze złym gościem zła bywa biesiada* [тс.: 719]. *Gość nierozmowny za beczkę stoi* [тс.: 717], пор. чес. *Host nemluvný (nehovorný) pravá bečka* [Čelakovský 1852: 417]. Укр. *Веселий гість – дому радість. Який гість – така йому і честь* [ZUE 2006: 136-137]. Рос. *Хороший гость – хозяину почет* [Zimin, Spirin 2005: 286]. Чес. *Dobrý host vždy hospodáři vítán* [Čelakovský 1852: 413]. *Jaký host, taková mu česť* [тс.: 415].

Наступні прислів'я вербалізують норми поведінки гостя в чужому домі: *Gościu, ostatni puczynaj jeść, a pierwszy zaś przestawaj. Gościu, w gospodarskie rzeczy nie wdawaj się, swe miej na piecy* [NKPP 1969-1978 I: 715]. *Nie pamiętaj, gościu, rano, co się wyrzekło pijano* [тс.: 718]. Пор. укр. *Будьте, як дома, а поведіться, як в гостях. В гостину збирайся, але вдома пообідати не забувай. В гостях за їжу останній приймайся, а перший переставай. Дома їж, що хочеш, а в гостях, що дадуть.* Рос. *Чувствуй себя, как дома, но не забывай, что ты в гостях* [Zimin, Spirin 2005: 286]. Чес. *Jsá v hostech nesud' o domu. Neplet' se hosti v hospodářovy věci, své měj na péči. V cizím domě nejlépe býti poloněmým, polohluchým, poloslepým* [Čelakovský 1852: 418].

Цікавими є російські паремії, у яких закріплено поради для гостей стосовно того, як треба себе поводити, аби сподобатися господарям: *Хочешь быть желанным гостем – хвали хозяйку. Хочешь быть сытым – садись около хозяйки. В гостях не будь приметлив, а будь приветлив. Не вспоминай плешивого, если хозяин лыс* і под. [Zimin, Spirin 2005: 287].

Поряд із позитивною оцінкою гостя й гостинності у паремійному корпусі польської мови закріплене певне негативне ставлення до гостей, передусім непрошених, несподіваних, які приходять без попередження, пор. *Gość nie w porę gorszy od Tatarzyna* [NKPP 1969-1978 I: 717], а також: *Gość na bankiet nie proszony nie bardzo bywa uczczony. Nieproszony gość zawadza dość. Nieproszonych gości pod stół wsadzają. Nieproszonych gości za stół nie sádzają. Nieproszonego gościa pod stół zapraszają / Nieproszonego gościa za dwięrze sádzają. Gościa nieproszonego za drzwi wynoszą / Nieproszonych gości sádzą się pod mietłę / Niepytanych gości za piec sodzająóm / Nieproszonych gości do kónta sodzająóm* [NKPP 1969-1978 I: 716].

Така негативна оцінка отримала велику якісну та кількісну репрезентацію в паремійних корпусах інших слов'янських мов, пор. укр. *Гарні гості, та не в пору. Невчасні гості гірші від татарів. Непроханий гість гірше татарина. Незваний гість – гірше вовка. Незвані гості гризуть кості. Де тебе не просять, хай тебе там чорти не носять* [PP 2008: 130; KКУ 2010: 232]. *Де не просять, там києм виносять. Незваному гостю місце за дверима* [Nomys 1993: 521; KКУ 2010: 47]. Рос. *Не стлано – не ложись, не звано – не ходи. Званий – гость, незванный – пес. Спозаранку в гости не ездят. Хороши гости, да не в пору. Принесла его нелегкая в недобрый час* [Zimin, Spirin 2005: 288]. Чес. *Nevhodný host horší než Tataři. Nezvaný host není radost. Nezvaní hosti hryzou kosti* [Čelakovský 1852: 415-416]. Маркерами, які підсилюють негативну оцінку у наведених прислів'ях, виступають асоціативні порівняння несподіваного гостя з образом татарів (руйнівної татарської навали, яка мала для слов'ян трагічні наслідки у Х-ХІІІ ст.) та пейоративно конотовані зооніми *вовк, собака*. Варто зауважити, що ці проverbs не можна вважати специфікою суто слов'янської ментальності, оскільки логема «непрошений гість не є в радість» сягає своїм корінням давнього латинського висловлювання *Hospes non invitatus recedit saepe ingratus*.

Певне негативне ставлення до великої кількості гостей відображають прислів'я: рос. *Гостей – со всех волостей. Гости навалили – хозяина с ног сбили* [RPP 1988: 68]. Пол. *Gdzie gości gromada, niesmaczna biesiada* [NKPP 1969-1978 I: 715]. Чес. *Kde hostí hromada, nechutná rozprava* [Čelakovský, с. 417].

У паремійному фонді знайшла своє втілення думка про те, що гість не повинен приходити часто або бути надто довго, інакше він може надокучити: *Im gość rzadszy, tym pożądańszy / milszy* [NKPP 1969-1978 I: 717]. *Gość częsty, groch gesty, sól gruba – gospodarza zguba* [NKPP 1969-1978 I: 715]. *Niezbyty gość, biedy z nim dość. Gość częty i długi rychło się sprzykrzy* [NKPP 1969-1978 I: 715], *Gościowi stacje, rzemieślnikowi zapłaty, najemnikowi myta – nazbyt nie dawaj* [NKPP 1969-1978 I: 715]. У російській та чеській мовах подібно: *Редкое свидание – приятный гость. Редкий гость никогда не в тягость. Кто редко ходит, того хорошо угощают* [Zimin, Spirin 2005: 288]. *Host častý a dlouhý brzo omrzí. Řídká návštěva, vzácný host* [Čelakovský 1852: 415-416].

У прислів'ях навіть конкретизується, що гостювати варто не довше трьох днів, пор. *Gość i ryba trzeciego dnia cuchnie* [NKPP 1969-1978 I: 715]. *Ryba i gość dnia trzeciego niewiele mają smacznego. Niemilo na gościa tego, który jest do dnia trzeciego. Ryby choć dobre bywają, w trzeci dzień się przyjadają*. Усі вони зводяться до латинського прислів'я *Post tres saepe dies vilescit piscis et hospes*, продовження якого фіксуються й в інших слов'янських та неслов'янських мовах, пор. укр. *Риба і гості псуються через три дні*. Чес. *Host a ryba třetího dne smrdí* [Čelakovský 1852: 416]. Анг. *Fresh fish and strangers stink in three days*.

Наступна паремія *Gość na pierwszy dzień złoto, na drugi srebro, na trzeci miedź i z domu wyjedź* також має відповідники в інших мовах: укр. *Гість першого дня – золото, другого – срібло, а третього – мідь: додому їдь* [PP 2008: 130]. *Host první den zlato, druhý den stříbro, a třetí – měď: honem domů jed'* [Čelakovský 1852: 416].

У цьому контексті деякі прислів'я містять поради для гостей: укр. *Де люблять, там не учай, де не люблять – не бувай* [Nomys 1993: 523]. *Kdes rád viděn, zřídka bývej, kde nerad, nikdy* [Čelakovský 1852: 415].

Ситуації, в яких гості засиділися надто довго або прощаються, але не уходять, вербалізовано в російських та українських усталених висловлюваннях: рос. *Ну, гости дорогие, не надоели ли вам хозяева? Сколько в гостях не сиди, а домой надо идти. Не бойся гостя сидячего, бойся стоячего. Кто часто за шапку хватается, тот скоро не уйдет. Добрый гость долго не засиживается* [Zimin, Spirin 2005: 287-288]. Укр. *Пора гостям і честь знати* [PP 2008: 130-131] тощо.

Якщо ж гостя запросили, треба було приходити вчасно, бо *Dla późnych gości pozostają kości* [NKPP 1969-1978 I: 715], рос. *Позднему гостю – глотать кости. Последнему гостю поскрёбыши достаются* [Zimin, Spirin 2005: 288]. *Кто поздно пришел, дому и мосол*, пор. лат. *Sero venientibus ossa* «кто подздно приходит, тому кости». Небажаними були й пізні гості: *Podczas nocy ciemnej nie jest gość przyjemny* [NKPP 1969-1978 I: 718].

Спостереження про те, що не варто приходити до чужої хати з пустими руками, об'єктивується в прислів'ях: *Gość, który nic nie przyniesie, niech się prześpi w polu, w lesie. Miły gość, co pożytek przyniesie. Przyjemniejszy gość, gdy co przyniesie. Wdzięczny gość, gdy co przyniesiesz* [NKPP 1969-1978 I: 716]. *Gość nie z próżnymi rękoma najdzie u mnie wszystko doma*. Пор. укр. *Коли їдеш у гостину, бери хліб у торбину* [PP 2008: 130], чес. *Host, který nic nepřinese, nech se vyspí v poli, v lese. Host prázdný málo vzácný* [Čelakovský 1852: 417]. Низка російських прислів'їв свідчить про те, що бажаніші багаті гості, пор. *За свой грош всюду вхож, нет гроша за душой – всюду чужой* [Zimin, Spirin 2005: 288]. *Богатого гостя провожают, чтоб не упал, вора – чтоб не украл* [тс.: 287].

Негативне трактування гостя пов'язане також з тим, що він може забагато побачити й потім розповісти загалу про внутрішні сімейні негаразди або ж, наприклад, покласти око на дружину хазяїна. Ці спостереження закріплено в паремійних зразках: *Więcej gość za godzinę w cudzym domu ujrzy niż gospodarz za rok* [NKPP 1969-1978 I: 719]. *Gości w dom naproś, dymu napuść, z żoną się pobij, to ich najlepiej uraczysz* [NKPP 1969-1978 I: 715]. *Gość postrzegający gotowy szpieg w domu* [NKPP 1969-1978 I: 717]. *Przed gościem żony nie chwal, czeladzi swej nie zalecaj* [NKPP 1969-1978 I: 719]. *Gość w dom, pilnuj żony* [NKPP 1969-1978 I: 717]. *Gość, na*

jedną noc w cudzym domu zostawszy, kołek w ścianę wbije [NKPP 1969-1978 I: 716]. Пор. укр. *Гість рідко буває, та багато бачить* [PP 2008: 30]. *Гість приїде на хвилю, а бачить на мілью* [KKU 2010: 142]. Рос. *Гость не много гостит, да много видит* [RPP 1988: 69], чes. *Více spozoruje host v cizím domě za hodinu, než hospodář za rok. Hospodář počítá, a host pozoruje* [Čelakovský 1852: 418].

Серед польських паремій виділяється низка прислів'їв, у яких гість трактується як такий, що завдає клопотів: *Choć lichy gość, a kłopotów dość* [NKPP 1969-1978 I: 715], на нього треба витратити продукти: *Gdy się gość do domu zdarzy, zje za czterech gospodarzy* [NKPP 1969-1978 I: 715]. *Gość nigdy nie ma dość* [NKPP 1969-1978 I: 717]. *I gość miły, i chleba żal* [NKPP 1969-1978 I: 717] (укр. *Рад би гостю – хліба шкода* [PP 2008: 130]). *Póty gość, póki pierwszego chleba nie upieką* [NKPP 1969-1978 I: 719]. *Gość z brzuchem tylko i zębami godzien siedzieć jest z ostami \ nie godzien być między nami* [NKPP 1969-1978 I: 717]. *Przy gościach lepszy talar szkody niż szeląg zysku / wstydu* [NKPP 1969-1978 I: 719]. Людина, яка часто приймала гостей, могла швидко зубожіти: *Nie z gościa korzyści* [NKPP 1969-1978 I: 718]. *U kogo wiele bywa gości, od tego trudno dług odebrać* [NKPP 1969-1978 I: 719]. *Kto lubi gości, ten jada kości* [NKPP 1969-1978 I: 718], *Po gościach jak po wojnie* [NKPP 1969-1978 I: 718].

У цих пареміях об'єктивується загальнолюдська риса – ощадливість, притаманна різним народам (утім і слов'янам) більшою або меншою мірою: пол. *Rad gościowi jak wszawemu kożuchowi* [NKPP 1969-1978 I: 719], укр. *Гості об'їдають кості. Де часто гостина, там голод недалеко. Гостям сміх, а хазяям сльози. Бог дав свято, а чорт – гості. Господи-Боже, чи мав ти гості? Від податків та гостей не відкрутишся. Гість гостя ненавидить, а господар обох. Два рази гостям рад: раз, що приїхали, а раз, що від'їхали* [PP 2008: 129-130]. *Дарма верба, що груш нема – нехай и не родять; не бувають гості – нехай и не ходять* [Nomys 1993: 522]. Рос. *Гости едят и пьют, а с хозяина шкуру дерут. Гостям дважды радуются: встречая и провожая* [RPP 1988: 68]. *Ложкой кормит, а черенком глаз колет. Накормит калачом, а потом в спину кирпичом* [Zimin, Spirin 2005: 289]. Окрім багатой образності, цим пареміям властивий влучний народний

гумор: *Gość w dom, cukier (ciasto) do kredensu. Gość w dom, kubel wody do rosolu* [NKPP 1969-1978 I: 717], рос. *Ешьте, гости дорогие, а продукты на базаре опять подорожали* [Zimin, Spirin 2005: 288] тощо.

Ситуації, коли господарі славилися тим, що погано пригощають, закріплені у прислів'ях: рос. *За семь верст киселя хлебать. Ехать в гости, глотать кости. Голую кость и собака не гложет* [Zimin, Spirin 2005: 289].

Однак, навіть якщо гостина була щирою, сердечною, щедрою, слов'янські паремії зберігають переконання про те, що в гостях добре, але найкраще – вдома: *Wszędzie dobrze, ale w domu najlepiej. W gościach dobrze, ale w domu lepiej*. Рос. *В гостях хорошо, а дома лучше* [Zimin, Spirin 2005: 286] і под.

Принагідне звернення у нашій розвідці до паремійного матеріалу інших слов'янських мов дало змогу встановити, що багато прислів'їв і символічних смислів, які в них вербалізовано, фіксуються також в інших мовах, що є проявом конвергентності слов'янської світоглядної парадигми. Понадто частина з них має спільне латинське коріння, а отже, свідчить про універсальні, загальнолюдські особливості мислення в подібних життєвих ситуаціях. У цьому зв'язку варто згадати думку видатного українського мовознавця О.Б. Ткаченка про те, що «своєрідність національної ментальності кожного народу – це цілісна система, де дуже часто важить не стільки абсолютна її специфічність, – у кожній-бо її рисі можна знайти ті чи ті аналоги з-поза даного етносу, – скільки неповторне поєднання свого і спільного з іншими народами, а нерідко з огляду на це й своєрідна питома вага, сприйняття й розвиток у ній спільного з іншими народами» [Tkachenko 2006: 5].

Отже, концепти *gość* і *gościnnosć* становлять істотний фрагмент польської мовної картини світу та мають високий ціннісний статус, оскільки виражають важливі аспекти формування соціокультурної сфери людського буття. Проаналізовані прислів'я свідчать про національно-культурну детермінованість цих цінностей і відповідних стереотипів щодо приймання гостей, які, з одного боку, сягають традиції, міфології, релігійних уявлень, спільних для низки інших слов'янських та неслов'янських народів, а, з іншого боку, є відображенням самобутньої й

неповторної ментальності поляків. Перспективою дослідження вважаємо аналіз корпусу культурно маркованих одиниць в образному просторі польської мови, чому плануємо присвятити наші подальші розвідки.

REFERENCES:

1. Bockenheim (1999). *Przy polskim stole* / K. Bockenheim, Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie, 218 s.
2. Boryś (2005). *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 864 s.
3. Brückner (1970). *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa: Wiedza Powszechna, 806 s.
4. Čelakovský (1852). *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích*, Praha: V Kommissi Františka Řivnáče, 644 s.
5. Chaider (2008). *Istoriya polskoyi literatury. Seredni viky* [The Polish literature history] / T.V. Chaider, K.: Vydavnychiy tsentr KNLU, 260 s.
6. ESUM (1982-2006)+ *Etymolohichniy slovnyk ukrainskoi movy: V 7 t.* [Etymological Dictionary of the Ukrainian language] / Hol. red. O. S. Melnychuk, K.: Naukova dumka, T. I-V.
7. Gloger (1985). *Encyklopedia staropolska*, T. II, Warszawa: Wiedza Powszechna, 334 s.
8. ISJP (2014). *Inny słownik języka polskiego* / Red. nac. M. Bańko, Warszawa: PWN, T. I-II.
9. KKKU (2010) – Kosmeda T.A., Osipova T.F. *Komunikatyvni kodeks ukrayintiv u paremiyach: Tlumachni slovnyk novoho typu* [Communicative code of Ukrainians in paremiyas: The new type of dictionary], Drohobych: Kolo, 272 s.
10. MSJP (1968). *Mały słownik języka polskiego* / Pod red. S. Skorupki, H. Auderskiej, Z. Łempickiej, Warszawa: PWN, 1033 r.
11. *Narodowy korpus języka polskiego*, available at: <http://nkjp.pl/>
12. NKPP 1969-1978 (1969-1978). *Nowa księga przysłów polskich* / Red. nac. J. Krzyżanowski, Warszawa: PIW, T. I-IV.
13. Nomys (1993). *Nomys M. Ukrainski prykazky, pryslivia i takie inshe* / Uklav M. Nomys [Ukrainian sayings, proverbs and so on], K.: Lybid, 768 s.
14. PP (2008). *Pryslivia ta prykazky* [Proverbs and words of wisdom] / Uporyad., peredmov. M. Dmytrenka, K.: Vydavets Mykola Dmytrenko, 176 s.
15. RPP (1988). *Russkie poslovitsi i pogovorki* [Russian proverbs and sayings] / Pod red. V.P. Anikina, M.: Chudozhestvennaya literatura, 431 s.
16. SD (1995-2009). *Slavyanskiye drevnosti: etnolingvisticheskiy slovar* [Slavic antiquities: ethno-linguistic dictionary] / Pod red. N. I. Tolstogo, T. I-IV, M.: Mezhdunarodniye otnosheniya.
17. *Słownik języka polskiego*, available at: <http://sjp.pwn.pl/>

18. Tkachenko O (2006). *Mova i natsionalna mentalnist* (Sproba suchasnoho sintezu) [The language and national mentality] / O. Tkachenko, K.: Gramota, 240 s.
19. Zimin, Spirin (2005). *Poslovitsi i pogovorki russkogo naroda. Bolshoy tolkoviy slovar* [Russian proverbs and words of wisdom. Big explanatory dictionary] / V. I. Zimin, A. S. Spirin, Rostov-na-Donu: Moskva : Tsitadel-treyd, 544 s.
20. ZUE (2006) – Zhaivoronok V.V. *Znaky ukrayinskoї etnokultury. Slovnyk-dovidnyk* [Signs of Ukrainian ethno-culture. Dictionary reference] / V. V. Zhaivoronok, K.: Dovira, 703 s.

Добрева Георгієва С.

*д. пед.н., доц., Шуменський університет імені Єпископа
Константина Преславського (Республіка Болгарія)*

Dobрева Georgieva S.

*PhD., Associate Professor, Shumen University named after Bishop
Konstantin Preslavsky (Republic of Bulgaria)*

ТЕКСТЫ СТУДЕНТОВ, ПЕДАГОГОВ, КАК МОНОЛОГ И/ИЛИ СОЛИЛОКВИУМ

TEXTS OF THE STUDENTS IN PEDAGOGICS AS A MONOLOGUE AND A SOLILOQUY

Запропоноване дослідження аналізує вже усталену в практиці текстову модель орієнтованого підходу до педагогічно-психологічного портрету студентів, майбутніх вчителів, в основі якої максимально й ефективно використані статичні і динамічні ракурси, які створені педагогами. У статті розглядається модель нетрадиційного аналізу і використання студентських текстів на педагогічну тему – в контексті реалізації компетентної навчальної моделі університетської освіти, яка розрахована на рефлексивність. В основі дослідження аналіз 284 текстів. Ефективність діяльності по створенню студентами текстів на педагогічну тематику пояснюється в контексті провідних навчальних принципів – індивідуалізації, самостійності й активності, мотивації, прагматичності, рефлексії і саморефлексії, відповідальності за свою освіту.

Ключові слова: текст, монолог, солілоквіум, рефлексія, студент, педагог, вчитель.